

EL CAMPANAR DE LA VILA

Introducció

El campanar ha sigut durant segles el monument que ha marcat el paisatge urbà de la vila. Quan s'acabà de construir l'església l'any 1437, el Consell de la vila proposà fer un campanar, però no hi ha proves documentals de les obres fins a 1459, quan es paralitzaren els treballs que estava fent el mestre Çaera. L'any 1591 se'n va reprendre la construcció i, després de seleccionar el projecte del mestre Damià Méndez, es contractà Pere Joan Romà i Joan Fraix, encara que un any després s'hagué de tornar a subhastar l'obra. Així, a partir de maig de 1593, els treballs continuaren sota la direcció de Francesc Galiana de la Lancha i Guillem del Rey fins a la data oficial de finalització en 1604, malgrat que el remat del temple no s'acabà fins a l'any següent.

Amb una alçària de 54 metres, la seua planta és octogonal i té cinc cossos: els dos primers són massissos; entre el tercer i el quart hi ha tres sales, la del rellotge, la presó i l'habitatge del campanar; l'últim cos és la cambra on estan les campanes, i al terrat hi ha un temple de tres columnes i coberta de teules que protegeix la campana del rellotge i dues que marquen els quarts.

Des del primer moment fou un projecte municipal i es va concebre separat de l'església, d'on li ve l'epítet de *fadrí*, nom amb què el batejà el poeta local Bernat Artola.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La porta i l'escala de caragol

La porta fou esculpida l'any 1604 pel pedrapiquer Joan Ganaut, un dels mestres francesos que feren les huit gàrgoles que rematen la cornisa. El mateix any, mossén Baltasar Brunell va escriure el text en llatí que hi ha sobre el llindar de la porta que commemora el final de les obres i que es pot traduir així:

La que més enllà de la memòria de l'home estava inacabada, segons l'acord del Consell, va ser erigida l'any de la redempció del món 1591, acabada finalment l'any 1604, en el regnat de Felip III, sent conseller dels cavallers Jeroni Miquel, pels ciutadans Narcís Feliu, Gaspar Brunell, Francesc Navarro, el procurador dels diners públics Miquel Jaume Serra, i els prefectes de l'obra Jeroni Jover, doctor en Dret, i Miquel Giner.

El primer tram d'escala, fet pels mestres Fraix i Romà, no agradà al Consell i en el contracte fet al mestre Galiana s'indicà que s'havia de tornar a fer amb *«pedra blava y fort y que los escalons de caragol, que hajan de ser de dita pedra blava y de una peça»*. Cada escaló era desbastat en la pedrera i s'acabava de tallar a peu d'obra per a poder ajustar-lo. A mesura que s'alçaven les parets, anava apilant-se un escaló sobre l'altre des de l'eix central de secció circular, mentre que la cara més ampla s'incrustava en la caixa d'obra de l'escala, i en cada volta s'obrí una espitllera en la paret per tal de donar llum a l'escala, que es rematà al sostre amb un medalló amb l'any de finalització de l'obra.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La sala del rellotge

En 1596 el Consell aprovà amitjanar els dos cossos centrals per a fer tres sales. La primera estava destinada a contindre la maquinària del rellotge mecànic, i per això es manà construir un fumeral que havia d'arribar fins al terrat per a poder passar les cordes i els contrapesos que activen la maça que colpeja la campana del rellotge.

El primer rellotge fou fabricat per Alexis Sanç entre 1605 i 1609 i l'esfera donava a la plaça de l'Herba, on es trobaven en aquells moments el Palau de la Vila i una de les portes de l'església, i on s'estava edificant la Llotja. En 1853 s'encarregà al rellotger Pere Besses la instal·lació d'un rellotge suís. Actualment, dins d'una caixa de fusta i vidre podem veure la maquinària d'un rellotge mecànic d'origen francès i muntat per Manufacturas Blasco cap a 1940, encara que està parat i l'actual està connectat a un ordinador.

Els treballs de restauració de 2001-2002 permeteren recuperar parcialment un dibuix fet amb carbó en la segona meitat del segle XVII. L'escena sembla un duel, amb un soldat amb cabells llargs i bigot que alça una espasa robera de llaços i va vestit amb gipó, camisa amb punys i barret d'ala ampla. A la dreta hi ha una miniatura dibuixada amb llapis que és l'esbós d'una altra figura que es troba pintada dalt de l'espadatxí.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La presó

La segona cambra es va projectar com a presó, i en 1596 s'encarregà la fabricació d'una reixa per a la finestra, una porta grossa amb un forrellat i una portella protegida amb una barra de ferro. Ací es manà fer una necessària amb un canaló de pedra que connectava amb l'exterior i una canonada de cadufls que havia de pujar a les plantes superiors, on es projectà fer urinaris. Dins del pou cec del comú es recuperaren abundants fragments de ceràmica, restes de claus i també una placa de guix amb la representació de la Mare de Déu de la Cova Santa.

La sala es coneix com la presó eclesiàstica, dels capellans o dels clergues, encara que no hi ha constància documental que confirmi la presència de cap condemnat. La idea pot vindre d'una inscripció pintada amb lletres roges sobre fons blau obscur que deia:

EGO AUTE(M) INNOCENCIA MEA
INGRESSUS SUM: REDIME ME
ET MISERERE MEI
En 27 de Diciembre de 1817
UN AÑO
MEMENTO MEI.

Desconeixem qui ho pintà, encara que la primera part és un cant litúrgic del llibre dels Salms de David. D'aquesta inscripció, que coneixem gràcies a diversos cronistes, només es conservaren unes poques lletres i s'eliminà perquè cobria una imatge pintada al tremp de la Sagrada Família de Maria, que representa una marededeu infant, dempeus, davant de santa Anna i sant Joaquim, restaurada en 2020.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La presó: Troballes ceràmiques

Durant la restauració de 2001-2002 es buidà el pou cec de la necessària i es recuperaren abundants restes ceràmiques i altres objectes, alguns dels quals foren seleccionats per a ser mostrats a la presó i l'habitatge del campaner. Podem veure restes de plats, gots, escudelles i cassoles que van del segle XVII al XIX i que pertanyen a diverses produccions:

Ceràmica daurada. Procedent dels tallers de Paterna i Manises, era la preferida per la nova burgesia a partir del segle XVII. Tenim escudelles i bols del segle XVII i de principis del XVIII amb un daurat rogenc i temàtiques decoratives com l'ocell amb les ales esteses (*pardalot*), raïms, clavells i espirals, ovals i sèries de punts.

Ceràmica blava. Produïda també a Paterna i Manises, la ceràmica decorada en blau cobalt dona pas en aquesta època a un color més violaci i, a partir del segle XVIII, es veu influenciada per les sèries de l'Alcora; els plats, servidores i llavamans ara s'ornamenten amb rams de clavells, de cascalls, peònies i tulipes i altres motius que arriben a inicis del segle XIX.

Ceràmica en verd, manganés i blau. Aquests fragments de plat possiblement provenen dels tallers de Terol i Muel; estan decorats amb traços gruixuts en verd que alternen amb fines línies en manganés, mentre que el blau es reserva per als filets que voregen l'ala del plat, motius típics de la primera meitat del segle XVIII.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La presó: troballes ceràmiques

Ceràmica de l'Alcora i altres tallers. Podem veure dues tasses de color blanc cremós (l'anomenada *terra de pipa*) amb marques en la base; des de 1784, la A identificava les peces de la Real Fàbrica d'Alcora i a partir de 1788 s'obligà als tallers que imitaven la seua vaixela a tindre la seua marca. Les peces més imitades eren les de la sèrie del *ramet*, una margarida de pètals blaus amb un cercle groc que tanca un punt taronja-ocre, de gran èxit entre 1775 i 1800 que veiem al gerro d'Alcora, i que serà imitat per tallers particulars de l'Alcora, Ribesalbes, Onda i Manises com podem observar en el plat i les dues tassetes.

Altres produccions. Entre la ceràmica per a cuinar trobem restes de cassoles que, com el cresol de fang, poden ser produccions locals del segle XIX. Més curiós és el gotet amb engalba melada, una producció d'influència italiana que es produí a l'Alcora, i que també s'imità a Eslida, Betxí i Manises.

Altres objectes. Destaca la recuperació d'una placa de guix que representa la Mare de Déu de la Cova Santa d'Altura, amb dues figures a cada costat i la d'un monjo en la part inferior, possiblement fra Bonifaci Ferrer.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La casa del campaner

Aquesta és la darrera estança que, com les anteriors, té forma octogonal, amb un corredor en una de les cares, on s'obri una finestra que li dona llum. Destinada a ser l'habitatge del campaner i de la seua família, amb el temps es va condicionar amb un banquet d'obra en la paret del fument del rellotge i un armariet de paret, i també amb dos escudellers pintats de roig en dues de les parets. Aquesta cambra estava emblanquinada amb calç, a excepció del sòcol, acolorit de taronja, i d'una sanefa perimetral que combina motius geomètrics i vegetals en roig i blau.

El sostre és també de volta de pedres travades amb morter, però a diferència de les altres cambres, en aquesta trobem una peça de fusta en la clau amb sis perforacions per a passar les cordes i poder tocar les campanes des de la sala, i així el campaner s'evitava haver de pujar a la cambra de les campanes per a fer alguns dels tocs diaris.

A l'ampit de la finestra s'ha conservat un rellotge «de les dotze», o siga, una meridiana de ferro que marca les dotze (en hora solar) i que servia de referència per a posar en hora el rellotge mecànic.

EL CAMPANAR DE LA VILA

La sala de les campanes

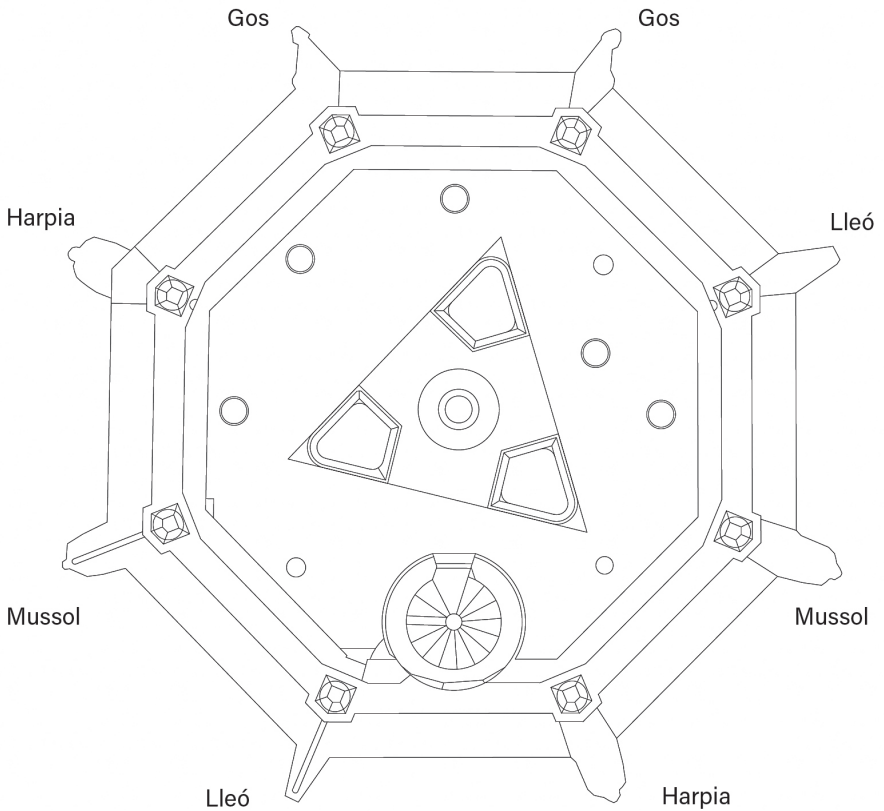
Construïda amb carreus de pedra, té set finestres d'arc de mig punt on es troben les campanes que voltegen, amb excepció de la cara on es troba l'escala en la qual s'obrin tres espitlleres. La volta és octogonal, també de pedra tallada, i en la clau es conserva l'escut de la vila, símbol que deixava constància de la propietat municipal del campanar. El paviment té forma octogonal i està fet amb rajoles de fang cuit col·locades de cantell que formen un dibuix radial des del centre, amb la clau de fusta per on passaven les cordes fins a l'habitatge del campanar. En una paret es conserva una matraca que s'utilitzava per Setmana Santa, ja que no es podien tocar les campanes durant els dies de la Passió.

Les campanes són instruments musicals de percussió que es fan sonar amb un batall interior o un martell a l'exterior. Estan fetes de bronze i el seu ús continuat i altres esdeveniments hi provocaven danys que obligaven a fondre-les de nou. L'any 1604 es va fer la campana del rellotge (situada al terrat) i altres cinc, de les quals no sabem el nom. L'única original que queda és aquesta, mentre que les altres s'han refós diverses vegades o s'han fet noves. Des de la porta, i d'esquerra a dreta, tenim les campanes següents, de les quals indiquem els anys de fabricació o refosa i el pes: Jaume (1740/1773/1825/1939, 1.302 kg); Àngel (1759/1790-1791/1796/1939, 1.915 kg); Vicent (1740/1789/1939, 579 kg); Dolorettes (1824, 53 kg); Victòria (1966, 356 kg); Cristina (1626/1673/1676/1759/1962, 244 kg); Joaquina (1700/1788/1939, 166 kg), i Maria (1758/1789, 881 kg).

EL CAMPANAR DE LA VILA

El terrat i el temple

A l'exterior del terrat tenim l'última cornisa, rematada en cada angle per huit gàrgoles, esculpides en 1601 pels pedrapiquers francesos Jaques de la Carrera i Joan Ganaut, que representen caps de mussols, harpies, gossos i lleons.

EL CAMPANAR DE LA VILA

El terrat i el temple

El terrat està protegit per un ampit amb un pedestal en cada cantonada rematat per una bola, amb un sòcol o banc corregut de pedra. Al paviment podem observar taps de pedra per on es passen les cordes de les campanes quan cal despenjar-les o col·locar-les al seu lloc.

Al centre hi ha el temple de tres columnes construït entre 1604 i 1605, d'on pengen la campana del rellotge i les dues dels quarts, i que es remata amb una coberta de teules blaves i blanques, una bola i un penell. L'any 1656 caigué un llamp i s'hagué de fer una bola nova i reparar la coberta. L'any 1735 es referen els paviments de la cambra de les campanes i del terrat, i es desmunten la sageta, la bola i la coberta per tal d'assegurar bé les teules, i en 1784 es tornà a canviar la bola, mentre que el penell actual el va fer Simó Aznar en 1860.

El temple protegeix la campana del rellotge i les dels quarts, que són les següents: Tàfol, la del rellotge o de les hores (1604, 2.156 kg); Lledó o la menor dels quarts (1939, 68 kg), i Anna o la gran dels quarts (1679/1862/1892/1921, 254 kg).